

תרבות ספרות אמו

לגלות שבגיל 44 היא מבוגרת מכדי להשתלב באוניברסיטה העברית. מאז 1987 היא מלמדת באוניברסיטת בן-גוריון, ובמקביל, מסיפה להיות משוררת פוריייה ומערכת. היום היא חוקרת את המיסטיקה בספרות העברית החדשה: בציגות, ובזוהאי בקיבוץ, היתה תמיד תחושה מיסטית: התבדלות מהמציאות הרגילה, טפנות, תחושת בידוד של בני אדם, התעלות מעל לחומר, תחושה שאנו גואלים את העולם, או לפחות את העם היהודי. אפילו בבית זרע, למרות שהרר האוכל היה פתוח כיום כיפור, היה הווי חיים כשל כת מיסטית. משער יפה הלך לאיבוד מנוף חינו, ועצוב לי על כך.

את שותפה לאיית החינוך הקיבוצני, ובעיקר הלינה המשותפת, כהתאבדות והתעללות בילדים?
 בככל לא. הטראומה היחידה שלי היתה בגיל הגון. החרד שלנו היה הקיבוצני בשורת הדרים שיצאו זה מתוך זה, וכשהלכתי לשירותים בלילה, הייתי תמיד תרעה וברדך חורה נכנסת למיטה באתו מקום ליד הקיר, אבל בחדר הקודם. הילד שישן שם היה תופס אותי ומטיח את ראשי בקיר. אבל אני זוכרת בגעגועים את שירי הערש שהמטפלת שרה לנו לפני השינה, ולפני כמה שנים, במסעות בחריל, גיליתי שליטון בקרון שינה, עם עוד חמישה אנשים זרים, גורם לי עונג כל יסוער: פתאום חזר אלי הווי העליון הקונדסי של קבוצת הילדים. עד היום זה חסר לי, וקשה לי לישון לבר. התגרשתי ב-1993, אך אני לא מסוג האמנים שמעריצים את חויית הברידות.

לאח נולדברג שלימה מחויר על היותה גם משוררת וגם חוקרת, באקדמיה לא היו מובנים לראות בה פרופסור גמור. נדיר שארם חיובש בהצלחה את שני המובנים. אני לא היחידה שהיא גם יוצרת וגם חוקרת. פרופסור ויאל הופמן מלמד באוניברסיטת חיפה, ר"ר אריאל קוסמן בבראיל, וכמובן פרופ' דן פגיס ו"ל, שלימד בירושלים. יש דעה קדומה, שלאמנים צריך להיות אינטלקט דפוק, אבל אין לכך שום נסיס במציאות. אני מכירה אמנים רבים שיש להם איג טלקט מחרד ושכל אנליטי, שלא נופלים מזה של כמה וכמה פרופסורים שאני מכירה. מתונים מסוימים באקר מיה יש חשדנות כלפי המהמנות המחוקרת של אדם שמרשה לעצמו להיות גם אמן, ומהצד השני, יש בחוגי הכתבים תרעומת על החמיות הכלכלית ליות הלא צודקת, שמוענקות לאנשים שחיים על חשבונם: הפרופסור שמלמד

ר גע לפני שאני מקישה על דלתה של חמוטל בריוסף במושבה הגרמנית בירושלים, אני תודה אם אריוח לחם. אני כבר יודעת, שלחם חם מנביש בה תחושת געגועים ואת ממשותו של האובדן, את הימים שבהם כל אצבעותי / היו שלמות בתוך הבצק / שממנו לשתו חלות לשבת / ואהירי הארוחה / משבל הילדים נכנסו לחדר / עם הפסנתר וסגרו את הדלת / כדי לנגן ולשיר בידור / הייתי מוצאת את עצמי / בובה מרוב אושרי, וזכרון שמעורר בה גם צורך להיבק כבאב, כשהיא מביטה באיש שמוכר לפרנסתו כיכרות מוצקים של לחם, האיש שמוצאת גופו הימנית נברתה / כדי שימשיך להיות נותר עם אשתו וילדיה (עמ' 23).

באמת יש אדם בזה, או שזה דימוי פואטי? יש אדם כזה, אני מכירה אותו רק מרחוק, אבל הרגשתי שיש משהו שמחבר אותי אליו. כתבתי את השיר בתקופה שחשתי את עצמי אינוולירית נפשית, והסתכלתי עליו, נכה של ממש, וניסיתי ללמוד איך הוא חי בסוג של גבורה שצורה לי להיאבק ולהתגבר על האינווליריות שחשתי כנוכי. יש הרבה מצבים בחיים, גירושין למשל, כל מיני אובדנים שהם כואבים לא פחות מאשר לאבד יד או רגל, שאנשים משקיעים המון אנרגיות בשיקום עצמי, והשיר הזה כתוב להם, בשבילם. ולא חשוב מה בריוח היה הקיטוע, או הקיטועים, שעברו עלי.

מוזן' זה שמו של ספר השירים התשיעי של חמוטל בריוסף, שראה אור השבוע בדוצאת כרמל. כמו ספר בישול, גם הוא בנוי סביב מדורים: דגנים, לחם ועוגות, ירקות, בשר ודגים, פירות, ממתקים, משקאות, ואפילו, על כל צדה שלא תבוא, מנת קרב. אלא שמתכונים אין כאן, מלבד רמז של מתכוני חיים, ותצלומיה של נזיה שילוני-חיבי, הפוכים אותו גם לאלבום אמנות. תערוכה של התצלומים נפתחה השבוע בקפה תיא, ברחוב לילינגלום 1 בתל-אביב, ומשם תעבור לתיאטרון ירושלים.

מוזן הוא לא רק אוכל

זה לא ספר בישול אבל שמות פרקיו הם: דגנים, לחם ועוגות, ירקות, בשר ודגים, פירות, ממתקים, משקאות • יש חיבור עתיק מאוד בין אוכל לתרבות, אומרת פרופסור חמוטל בריוסף, שספר שיריה התשיעי, המלווה בתצלומים אמנותיים של נזיה שילוני-חיבי, רומז ל'מתכוני חיים' • על ילדות בקיבוץ, על מחקר ושירה ועל חיים בצל התאבדות הבן • ראיון

יש חיבור עתיק מאוד בין מוזן לתרבות, אומרת בריוסף, משוררת ופרופסור לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון ובמכון הרטמן בירושלים. בני אדם ככל התרבויות משתמשים במוזן כדי לסמן טקסים: חתונות, חגים, ימי חולדה, סעודות הבראה, תמיד התמיה אתי איך יכול להיות לאנשים תיאבון כשהם חוזרים מלוויה, אבל יש בזה היגיון: למות יש כוחות משיכה מאוד חזקים, והאוכל אומר לך, עד כאן המוות, מכאן נמשכים החיים. אני לא רואה מוזן כנרש נשי

הוקא: המון הראשון של כולנו הוא השור של אמא, והמון הופך לכלי הבעה שיש בו רגש, הענשה, קיפוח".

הילדה המוטל זוכרת את עצמה יושבת שעות מול צלחת חרד בקיבוץ בית ורע של השומר הצעיר, מתעקשת שלא לאכול, אף שהמחיר היה אובדן הביקור היומי אצל הוריה. בחור האוכל הזגשו הבגנות הירוקות או הבשלות מדי, והדגים מברכות המשק, שהיו באיכות גרועה מכדי לשווק לתנובה. "אחרי כל זה, איד אפשר לאהוב לאכול? כאן אני צריכה להודות לבעלי-לשעבר, יוסי ברייזוף. הוא לימד אותי ליהנות מאוכל, זו אחת הסיבות שבגללן התחנתי איתו. בבית הורי היו תמיד מריבות ובעיטות סביב אוכל. אני היה זועף ומתוסכל מהבישול הבלתי אפשרי של אמא, שלא ידעה להכין לו את המאכלים של אמא. את שמחת האכילה למדת רק אחרי הנישואים".

המוטל ברייזוף. "הזמן עוזר אם עוזרים לו" תצלום: אום 77

לפני שלקח מהמגורה את האקדה" (עמ' 92).

בנה הצעיר אביגדור, שהיה קרוי על שם אביה, שלח יד בנפשו ב-1985. באחד השירים היפים בספר, 'תה בבונג', משמשים המאכלים כסמן מקדים לאסון: "פתאום הוא התחיל מרצינות לשתות / רק תה בבונג בלי סוכר, הילד המוכשר, הילד המפואר ביותר. / נחמות של מתבגר / הופיע במטבח עם קרקוד מגולה /... בבית הריק והמואר הוא חיכה שתי שעות לצלצול / בסוף פתח קופסת אמרטיקו משומרים. / לא אכל שום דבר, זה ברור. אולי בא לו לחקא / השאר אורח בד פתוחה

במטבח / לפני שלקח מהמגורה את האקדה" (עמ' 92). המוטל ברייזוף מיישירה מבט, "עצם העובדה שאני מסוגלת כבר לרבר עליו בלי לפרוץ בבכי, זה סימן טוב. הילד הזה, בגיל שבע, אחרי ביקור בבית של סבאדבא שלו, הודיע לנו שהוא מאמין באלהים וזולך להיות דתי. בשישי בערב, כשכולנו ראינו טלוויזיה, היה מסתגר לבדו בחדר השוק. הוא ניגן בפסנתר בצורה מאוד מאוד מדהימה, הוא היה ג'ינג'י". והיתה לו אהבה נכזבת. האהבה הראשונה שלו".

הזמן עוזר במשהו

הזמן עוזר אם עוזרים לו. זה מאבק מתמיד. המוות מצטייר לי לפעמים כמו מגנט שחור ואירי ממדים. בתוך הקבר יש כביכול מגנט שמושך אותך אל תוך קברו של האדם האהוב, וצריך להיאבק שלא להיכנס איתו לשם. אני ממופרש מתנגדת לטוב האבל שיהודית הגול מתארת ב'הר הטוענים', הורים שגרים בבית הקברות ומטפחים את הקבר, ובעצם מתאבדים בעדם בחיים. נורא קל לאהוב את הילדים המתים ולהתמסר להם, וזרבה יותר קשה לאהוב את הנותרים ולטפל בהם ולעזור להם לצאת מהאבל. עושים איריאליזציה של הילד המת, ולזה שמשאר גם הלך לאיבוד את, וגם הלכו לאיבוד ההורים. אני גם חושבת שזה מאוד לא יחיד לקרש את פולחן המוות כמו בנצרות. היהדות רבקה בחיים. לכן נוצר המינהג הגפלא של השבעה, כשאנשים באים אלייך ומחבקים אותך. פעם הייתי מיינסטרום, אדם שמקדש את האיגיווירואליות וחושב שאסור להורקק לאחרים. היום אני מבינה שטעיתי. ברידות היא מצב לא טבעי, והדרך היחידה להתאושש מטרואמות זה לקבל חיבוק מהסביבה. אבל מה לעשות שגם הסביבה כטראומה, כל אחד כטראומה שלו מה שמופלא הוא שיש אנשים שככל זאת יש להם המון יכולת חיבוק, ובשנים האחרונות פגשתי כמה מהם. והעוצמה שלי היא לא לפרופסורים ולא למשוררים, אלא לאנשים אצילי נפש, לטייפים קיטעים שחזרו לחיל האוויר, או לאיש הזה, עם חצי הגוף, שמוסיף לחיות".

אילת ננב

אחיה הבכור והיחיד, מנחם, נפל בדרך לירושלים, בקיץ 1948, והמוטל בת השבע וחצי החלה לכתוב שירים ולנהל יומנים, כדי שייוותר ממנה משהו אם תמות בטרם עת. אמא היתה גננת, אביה מורה, ובעקבות נפילת בנם עזבו את מפ"ם ואת הקיבוץ, ונדדו עד שהשתקעו בתל-אביב. היא קפצה כיתה, סיימה את התיכון בגיל 17, ומייד הלכה ללמוד ספרות באוניברסיטה העברית: "וזה היתה תקופה מאוד מאושרת בחיי, חשבתי או שאם אני רוצה לבחור מקצוע, הייתי רוצה לטייל כך בין המדינות, כמו הפרופסורים שלי". בגיל 20 נישאה למחואי יוסף ברייזוף, ואת בחינת הבגרות עשתה שלושה ימים אחרי החתונה. גיששתי בכל מיני כיוונים, קצת עברתי ברדיו, אבל בכל מקום שהלכתי אמרו שאני צעירה מדי לתפקיד. כדי להתרנס לימתי בתיקה, אבל מאוד לא אהבתי את זה. בגיל 29 כבר היו לי ארבעה ילדים קטנים, ורציתי להיות איתם בבית. לא גידלתי אותם כמו שצריך, זו היתה משימה בלתי אפשרית לעבוד גם בבית וגם מחוצה לו. החברה לא מייחסת ערך מספיק להורות. כל מיני דברים מקבילים סובסידיות, וחוקא המשימה הארדירה של יצירת בני אדם וגידולם כמו שצריך נחשבת לבעייתית של הפרט. לחברה צריך להיות אינטרס שילדים יגדלו בלי מצוקה כלכלית. אני רואה את בנותי, שתיון פסיכולוגיות ואמהות, וזן מתמרנות טוב יותר בתוך המצב שהמדינות לי בינתיים השתפרה".

כשילדיה בנו מיגילים על שפת הים, היא שירטטה בחול אותיות ברוסית, שלמדה בעצמה מתוך ספר. ובעודת המ.א. שכתבה אחרי מלחמת יום כיפור עסקה בספורי המלחמה של יצחק באבל והשוואתם לימי צקלג' של יחד, ולא נמצא באוניברסיטה העברית מדרוך שיכול היה לקרוא את שתי היצירות במקור, ברוסית ובעברית". ב-1980 החלה לכתוב ורקטורט אצל פרופ' דן מירון, ובסימו הצטערה

עורך: זיסי סתוי

לתרבות: il.yedioth@sifrut

